

Adresa di pi Internet: www. banaarmaneasca.tk
E-mail: piceavad@cmb.ro
Pareia: banaarmaneasca@yahoogroups.com
ISSN - 1582 - 7607

Alânceashti unâ oarâ tu trei meshi
Anlu VIII, nr. 4 (34) 2003
Bucureshti-România
32 di padzinji - 40.000 lei

BANA ARMÂNEASCÂ

REVISTÂ DI INFORMATSII SHI CULTURÂ A ARMÂNJLORÙ DI PISTI TUTÙ

Festivalu Folcloric Internatsional "BANA ARMÂNEASCÂ" Prota editsii

Tu dzua di Sâmbâtâ, 27-li di Martsu 2004, tahina, la sâhatea 10, la sediulu a Sutsatâljei Culturalâ Armâneascâ va s-tsânâ **Simpozionlu "Bana Armâneascâ"** avândalui ca tematicâ: "**Identitatea a Armânjloru".**

Cari va ta s-ljea parti la Simpozion easti pârâcâlsitù s-nâ pitreacâ lucrãrli pi adresa a Redactsiiljei.

Dupâ prândzu, la sâhatea 16,00, la sala ARCUB, Fundatsia "Bana Armâneascâ", ashi cumu u fatsi cafi anù, ahurhindalui ditù anlu 1998, organizeadzâ **Gala a Premiilorù "Bana Armâneascâ".**

Dupâ aesta, tu idyea sa-lâ, va s-tsânâ "**Festivalu Folcloric Internatsional armânescu - prota editsii.**

Vâ ashtiptâmù cu harauâ!

Fundatsia:
"Bana Armâneascâ"

Câlivili (Livãdzli) adzâ

Câlivyeancâ

"TRÃ MULTSÂ ANJI" SHI ANLU 2004 CU GHINEATSÂ!

Editoru: Dumitru Piceava

Abonamentili

s-facù la adresa a Redactsiiljei. Pâhãlu a unui abonamentu ti unù anù easti: Ti yivâsitorlji di Romània: 190.000 di lei. Ti yivâsitorlji di tu xeani: 20 $ SUA.

Revista poati s-hibâ yivâsitâ shi pi Internet la adresa: www.banaarmaneasca.tk
Poshta electromnicâ:
E-mail: piceavad@cmb.ro
Pareia di muabeti:
banaarmaneasca@yahoogroups.com
ISSN - 1582-7607

Revista
"Bana Armâneascâ"
Thimiljiusitâ tu anlu 1996 di Dumitru PICEAVA
Editatâ di Fundatsia
"Bana Armâneascâ"

Hãrgiurli

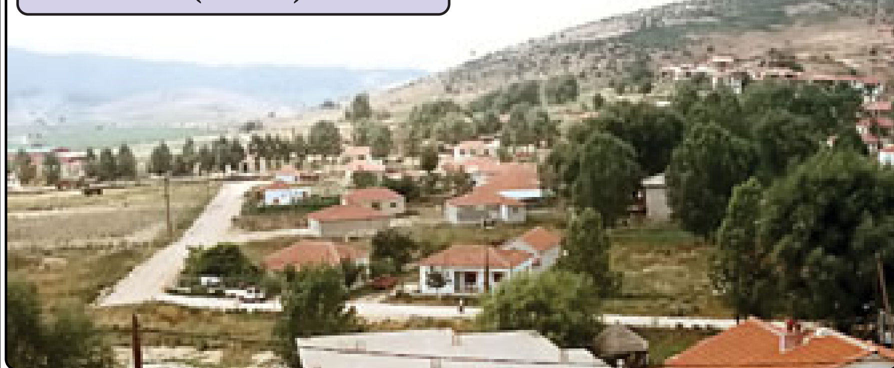
ti tipusearea a alushtorù numiri: 4 (34), 2003 (1.000 cumãts), furâ fapti di editorù shi di cãtrã tinjisitlu Dima Grasu, a curi-lji efhãristusimù ditù tutâ inima ti agiutorlu datù.

Tutùnâoarâ, Redactsia efhãristisea-shti a tutulorù atsilorù tsi nâ agiutarâ pânâ tora ta s-putemù sâ scutemù tru migdani aestâ revistâ sh-yini cu pârâcâlseara cãtrã tuts Armânjlji cu vreari ti fara sh-cultura armâneascâ s-nâ agiutâ sh-di aoa shi nclo. Mash ashitsi va s-putemu sh-noi, tu aradha a noastâ, s-lji-agiutãmù Armânjlji.

Redactsia:

Redactorù: Dumitru PICEAVA
Colaboratori: Marilena BARA, Mariana BARA, Mariana BUDESH, Niculachi CARACOTA ,Vanghiu DZEGA, Sashu YERÂNDÃ, Jani GUSHO, Andon KRISTO, Kira IORGOVEANU - MANTSU, Aura PASHA.
Tehnoredactari computeridzatâ: Tacu BABALI
Adresa a redactsiiljei:
Sos. PANTELIMON, nr. 258, bl. 47, sc. D, et. 6, ap. 241, cod 73559, Bucuresti. Telefon: 021/6282786 shi 0723/609266.
Contulù a Fundatsiiljei "Bana Armâneascâ ":
2511.1 - 7280.1/ROL - BCR, Sucursala Stefan cel Mare, 32, sector 2, Bucureshti.

Livãdz (Câlivili) adzâ

Dumitru Piceava - Desen di Mihai Pânzaru - PIM

Tuti pirmisili ditù ficiureatsâ avdzâti di la pârintsâlji sh-di la pâpânjlji a melji suntu ligati di hoara di yisù, Livãdz icâ Câlivi, cumu-lji si ma dzâtsi.

Di atseali tsi li avea bânatâ Cadrilaterù azbura multu ararù. Elji pirmitusea tutù tsi sh-avea bânatâ tu hoara Câlivi. Aclo s-avea amintatâ. Aclo eara leagânlu a lorù sh-aclo, canda, tutù minduea sâ s-toarnâ vârâoarâ. Nu acâtsã can di elji sâ s-toarnâ icâ sâ-sh veada hoara iu s-avea amintatâ. Ti mini ama, hoara Câlivili eara nu mash loclu di bana a pârintsâlorù shi a pâpânjlorù a melji mea eara shi hoara a mea, eara loclu a meu di amintari. Di aclo mi tragù. Maca truplu-nji si amintã tu altu locù suflitlu-nji si amintã tu locurli aesti, a Câlivilorù.

Aveamù s-u vedù hoara Câlivi ma nâinti tu unù cadhurù vecljiù iara cu doi anji ma nâinti aveamù s-calcù, ti mash doauâ sâhãts, aesti locuri mâyipsiti.

Estanù agiumshu iara la Câlivi. Thimisirli cu pirmitusirli ditù ficiureatsâ iara nji-acâtsarâ mintea. Di cara trets muntili dinâoarâ tsâ alânceashti hoara cu casili a ljei anvâliti cu cirnjidz aroshi.

Unù chiro casili eara anvâliti mash cu ploaci di cheatrâ. Cumù dipunji muntili sh-agiundzâ pi loclu a Câlivilorù mintea tsâ fudzi la oaminjlji di unù chiro cari bâna aoatsi. Nastânga a shopatlui, ca la vârâ 200 di meatri, eara unù chiro casa alù tati. Tora suntu adrati alti casi.

Durnjii, cumù s-putea altâ turlii, tu casa a unui Armânù cari-lù ncljeamâ tutù Piceava. Easti unù cusurinù di antreilea. Sh-adrã casa cu ndoi anji ma nâinti. Unâ casâ nu ashi di mari ama undzitâ sh-musheatâ casâ. Fratili a lui, Steryiu, di psânù chiro sh-adrã pi alantâ dzeanâ unâ casâ ma mari.

Câlivili easti unâ hoarâ ashtirnutâ tu unù câmpu anvârligatù di muntsâ ditù tuti pãrtsâli. Ari sh-doauâ izvuri cu apâ aratsi sh-curatâ. Izvurli, anãltsimea mari (1200m), shi anvârligarea a câmpului

LIVÃDZ (CÂLIVILI), HOARÂ DI YISU...

(iu s-cultivâ pâtâts) di muntsâ furâ furnjiili ti cari Armânjlji di unù chiro sh-adrarâ hoarâ aoatsi. Di hoara Câlivi aveamù avdzâtâ multi pirmisi shi canâoarâ nu putui s-achicâsescu unù lucru: ti cari furnjii fu ea arsâ? Cu apuhia a alishtei vizitâ, seara, la hani aveamù s-avdu pirmislu a hoarâljei Câlivi di la unù dealithealui Câlivyeanù, Iani Pâshitã, pri numâ. Iavea tsi nâ pirmitusi nâslu: "Tu anlu 1944, cându vrea s-fugâ Nemtsâlji di aoa, acâtsarâ hoara sh-lâ dzâsirâ a oaminjlorù ta s-fugâ din hoarâ câ va li ardâ tuti casili ta s-nu ma intrâ shi sâ s-ascundâ tu eali Andartsâlji, cu cari s-ampulisea elji. Vinirâ la 4-li di Maiù 1944, câtâ la sâhatea 10, shi dzâsirâ: sculats shi fudzits câtse hoara va u ardemù ta s-nu poatâ s-sheadâ Andartsâlji nuntru tu eali. Câtâ la sâhatea 2-3 dunjeaua fudzi...iara Nemtsâlji

arcarâ unâ "sconi" shi-lji deadirâ focù shi tutâ hoara arsi sh-mash unâ casâ armasi.

Eara vârâ 790 di casi tu cari bâna vârâ 5000 di inshi veara ama iarna nu armânea dicâtu vârâ 10-20 inshi, atselji tsi nu avea tutiputâ mea avea duchenji, cafine, vigljitori.

S-arsirâ atumtsealui casili shi oaminjlji fudzirâ. Dupâ Nemtsâ, di cara fudzirâ oaminjlji, vinirâ Andartsâlji shi u arsirâ sh-elji hoara shi iara armasi mash unâ casâ njicâ, anvâlitâ cu ploaci.

Tu anlu 1903, tu 15-li di Agustu, s-fâtsea 42 di numtsâ dinâoarâ (di Stâ-Mâria). Hoara s-anchisi ta s-hibâ adratâ tu anlu 1767. Protslji tsi vinirâ aoatsi furâ Armânji di Yramusti, Perivoli, Tindzifanji sh-di Moscopoli.

Bisearica din hoarâ poartâ numa alù Ayiu Nicola, cu tuti câ nu ari iuva tu muntsâ bisearicâ cu aestâ numâ câtse ea s-bagâ la bâseritsli di ningâ amari. Ashi easti cu Moscopoli, cari easti multu aproapea di amari, shi aestâ numâ lji-u bâgarâ Moscopoleanjlji.

Tora, Câlivili suntu vârâ 70 di casi shi cafi anù s-adarâ alti casi. Di cara Nemtsâlji u arsirâ hoara tu anlu 1944 deapoaia Armânjlji vinirâ tu anlu 1945 shi adrarâ iara casi..vârâ 145 di casi adrarâ...

Tu anlu 1946, partizanjlji, cari loa carni di oai di la picurarlji a noshtsâ, acâtsarâ polimlu cu ascherea. Toamna, Andartsâlji alù Markos, u arsirâ iara Câlivili. Tu anlu 1947 vini ascherea aoatsi shi tu primuvearea u arsi shi alantâ parti di hoarâ ta s-nu sheadâ partizanjlji tu casi. Pânâ tu anlu 1949 nu câlcã canâ aoatsi, deapoa, ditù 1949, acâtarâ di yinea… di ara loclu sh-bâga pâtâts shi adra câlivi, ca cumù li adra picurarlji. Bâga pâtâts shi toamna li aduna shi fudzea …Ashi eara pânâ tu anlu 1968 cându vini aoatsi Papadopulos, dictatorlu. Vini aoa la Livãdz deadunù cu unù altu ma njicù di elù ta s-avinâ prici, ljepuri shi câftarâ unu cunuscutù di tu aestâ hoarâ shi atselu dzâsi câ va lu aducâ unù cari lji-ascâpâ bana di la partitizanjlji, proidulù di la Livãdz . Alantâ dzuâ vinirâ aoatsi pritu muntsâ, nu pri iu easti calea tora…câ nu avea câljiuri atumtsea shi câtù inshirâ aclotsi, di aynanghea, di vidzu hoara shi vidzu câlivi antribã proidulù: cari easti aotsi..shi-lji si apândâsi câ aoatsi easti hoara Câlivi. Papadopulos dzâsi: aidi dânâsea, tsi hoarâ easti aesta?...nitsi Indianjlji nu shedu ashitsi, nu bâneadzâ ashitsi…

Dipusirâ aoatsi. Soacrâ-mea s-tihisi di eara sh-ea aoatsi…sh-tu atsea oarâ scutea pânea ditù cuptorù. Ea-lji dzâsi alù Papadopulos: - Va s-mâcãmù pâni caldâ cu cashù. - Itsi vrets, dzâsi Papadopulos. Mâcarâ aclo shi ninti s-fugâ (Papadopulos) âlji dzâsi a njiclui: mâni tahina, va-nji dai tilifonù shi tutâ armata sâ s-scoalâ pi ciciorù, atselji tsi au mihaniili s-facâ topografiili, s-yinâ cu buldozurli shi s-adarâ câljiuri. Shi tu trei meshi s-adrarâ câljiuri shi ma multi casi. Pânâ tu anlu 1994 Câlivili ashi avea armasâ di la Papadopulos... tora, di niscântsâ anji Armânjlji acâtsarâ di adarâ iara casi".

Aestu easti, tu psâni zboarâ, pirmislu a hoarâljei Livãdz icâ Câlivi, aspusù di unù Câlivyeanù.

Sigura câ, ti aestâ hoarâ, tu cari unù chiro bâna multi njilji di Armânji, namisa di cari eara shi tutâ soia a mea, suntu ti aspuneari multu ma multi lucri. Pirmislu a hoarâljei Livãdz sh-u adutsi multu cu pirmislu a puljlui Fenix, atselù puljiù cari s-amintâ ditù cinushea a lui. Dyeafura ama namisa di aesti doauâ pirmisi easti atsa câ hoara Câlivi s-amintã ditù

Casa anvâlitâ cu ploaci, singura cari nu fu arsâ.

cinushea a ljei di ma multi ori. Easti unâ hoarâ, va dzâcâ, fârâ moarti. Ti atsea, tora, Armânjlji tsi s-tragù ditù locurli a Livãdzlorù sh-adarâ aclo câti unâ casâ.

Mini, di cafi oarâ anda câlcai pi sâmtili locuri a Câlivilorù mi ntribai: va s-agiungu sh-io vârâoarâ s-nji-adarù unâ casâ aoatsi, la Livãdz, hoara a mea di yisù?...

Tacu PICEAVA

“Dipunù Armânjlji tu arniu”

BUCURESHTI

Tu dzua di Vinjiri, 31-li di Sumedru, la sala di spectacoli ARCUB, Sutsata Culturalâ Armâneascâ di Bucureshti, ashi cumù u fatsi di ndoi anji, andreapsi shi estanù unù spectacolu cu numa “Dipunù Armânjlji tu arniu”. Cu aestu spectaculù Sutsata a noastâ yiurtiseashti adetea di unù chiro cându, di Ayiu Dimitri, Armânjlji dipunea di la munti tu câmpu ti irnari cu tutiputa a lorù di oi sh-di cãpri. Tu muntsâ elji s-alina cu tutiputa di Ayiu Yioryi, tsi s-yiurtiseashti tu Apriirù. Aestâ adeti Sutsata a noastâ u yiurtiseashti pritù unù spectacolù tsi poartâ numa “Esù Armânjlji nsusù tu munti”.

Armânjlji di Dorkova

Spectacolu di estanù fu dishcljisù di mini, cari, tu tesea di prezidentu a Sutsatâljei Culturalâ Armâneascâ, aspushù, namisa di altili, câ aesti spectacoli tsi li ndridzemù noi di Ayiu Yioryi shi di Ayiu Dimitri nu suntu altutsiva dicâtù unù arcu pisti chiro, unâ punti di ligâturâ namisa di chirolu cându Armânjlji yiurtisea ca dealithea aesti adets shi chirolu di adzâ cându noi Armânjlji ashtiptãmu cu mari nãdii ca Dumnidzã sâ-shi dipunâ niheamâ mutrirea shi pisupra a noastâ.

La aestu spectaculù loarâ parti oaspits vinits ditù Vâryârii (Ansamblulù folcloric armânescu di Dorcova shi cunuscutlu cântâtorù ditù Gârtsii, Steryiu Dardaculi. Ditù Românii loarâ parti Pareia Pilisterlu cu solistili Aurelia Caranicu, Yeanula Yioryi shi Flori Costea, cântâtorlji Vasili Topa shi Maria Andon (di la pareia “Boatsea a Pindului”), Gicã Coadã, Nicu Grameni, pareia Shopatlu shi Toma Enache cari aspusi unâ pârâvulii di Nicolae Batzaria.

Anamisa di atselji vârâ 350 di spectatori armânji eara viniti ufitsialitãts ditù Românii (ministrulù secretar di stat Gabriel Brânzaru shi consilier Daniel Bala di la Ministerlu di externi).

Eara vinits, namisa di altsâ shi oaspits ditù Ghirmnânii: Prof. Vasile Barba, poeta Chira Iorgoveanu Mantsu, Iani Mantsu cumù shi cunuscutlu alumtâtorù ti ndrepturli a Armânjlorù ditù Gârtsii Sutir Bletsa. Spectacolu, pãrãstisitù di Aurica Piha, membru tu Consiliulù di cumânduseari a Sutsatâljei, avu unù mari suctsesù. Fu, dupâ noi, unlu di nai ma musheatili spectacoli organizati di Armânjlji di Bucureshti.

Ca aestu spectacolù s-easâ musheatù agiutarâ ma multsâ sponsori armânji a curi lâ hãristusimù cu aestâ apuhii ti agiutorlu datù shi-lji thimisimù niheamâ ma nghiosù: Nastu Tomitsã, Teia Sponti, Eva Bozgan, Zoe Carabash, Lifter Naum, Miticã Damcalescu, Teia Budesh, Vasili Ferfelis, Iancu Cepi, Dumitru Nachi, Marius Carniciu, Cristina Brânzaru, Stere Farmachi, Gica Chicheanu, Constantin Rudu, Mihali Tegush, Nicu Shapera, Costel Farmazon shi altsâ.

Dupâ spectaculù oaspitslji furâ câlisits la serata organizatâ di Sutsata a noastâ cu aestâ apuhii la restaurantulù Inter-Macedonia. Aoatsi, deadunù cu pareia cumândusitâ di Nicu Grameni, oaspitslji cântarâ sh-giucarâ pânâ aproapea di tahina.

Dumitru PICEAVA

P.s. 1: Easti dealithea câ Sutsata Culturalâ Armâneascâ andreapsi aestu spectacolù deadunù cu alti sutsâts armâneshtsâ di Bucureshti ama nitsi cumù “deadunù” cu Sectsia armâneascâ di la RRI, cumù aspunea tinjisita Irina Paris. P.s. 2. Easti dealithea câ tinjisita Zoe Carabash cilâstâsi ti aestu spectacolù, cumù aspuni Mariana Bara, ama a noauâ, sh-nu mash, nâ si pâru câ cilâstisirli a lei avurâ shi unù altu scupo dicâtù atselù ta s-agiutâ Sutsata Culturalâ Armâneascâ.

S-vdzâmù di ghini!

CUSTANTSA

Vini chirolu ca adetea armâneascâ di unù chiro - cându, dupâ yiurtisirea a sârbâtoariljei crishtinâ “Ayiu Dimitri”, Armânjlji yiurtisea dipunearea cu tutiputa tu arniu, tu câmpu va dzâcâ, ti irnari -, s-hibâ yiurtisitâ estanù shi di Armânjlji di Custantsa.Tu seara di protù Brumarù, tu sala di spctaculù “Casa a sindicatilorù” di Custantsa s-adunarâ vârâ 600-700 di spectatori armânji.

Di cafi oarâ anda fui la unù spectaculù organizatù di Armânjlji di Custantsa vidzui sala âmplinâ icâ aproaaea mplinâ di spectatori armânji. Di aoatsi s-veadi mirachea a lorù ti cânticlu sh-ti gioclu armânescu. Shi di aestâ oarâ vinirâ ca baea di multsâ Armâni ta s-veadâ unù spectaculù datù di cântâtorlji armânji di Custantsa shi ditù xeani. Di Custantsa cântarâ cunuscutslji cântâtori Hrista Lupci, Zoe Gicã shi altsâ, cumù shi pareia “Musheata Armânâ” di Mihail Kogãlniceanu, ditù cari lipseashti s-nu lji-agârshimù: gâidâgiulù Ferdu shi cântâtorlji Zaharica shi George Dima.

La aestu spectaculù vini di-lji mâyipsi cu boatsea sh-cu cântitsli a lui cunuscutlu cântâtorù di Perivoli (Gârtsii) Steryiu Dardaculi.

Maca la spectacolu di Bucureshti, iu, la cafi cânticù cântatù di Steryiù Dardaculi giuca deadunù cu elù 2-3 feati ditù pareia “Plisterlu”, la spectacolu di Custantsa giuca deadunù cu elù ntreaga parei “Musheata Armânâ”. Namisa di doauâ cântitsi Steryiù Dardaculi nâ zbura di mushuteatsa a limbâljei armâneascâ cumù shi di catandisea a cânticlui armâneascu cari nu lipseashti sâ s-measticâ cu iholu a cântitslorù xeani iara tinirlji armânji s-lu shtibâ cari easti atselù dealithea iholu a nostu armânescu. Pritù câlisirea la aestu spectaculù shi a cântâtorlui armânù ditù Gârtsii mushuteatsa a alushtui spectaculù criscu multu. Multsâ di spectatorlji armânji âlù cunushtea Steryiu Dardaculi mash dupâ cântitsi iara tora puturâ di-lù cunuscurâ shi ca omù. Putemù s-aspunemù câ pisupra a spectatorlorù armânji di Bucureshti sh-di Custantsa entipusea (impresia) cari u featsi cântâtorlu armânù Steryu Dardaculi di Perivoli fu multu mari shi musheatâ. Fu unù mari lucru câ Armânjlji di România puturâ di-lù cunuscurâ aleptulù cântâtorù armânù ditù Gârtsii shi tutùnâoarâ unâ mari harauâ ti Steryiu Dardaculi, ditù câti nâ spunea nâslu, câ putu di-lji cunuscu Armânjlji di România cari, dupâ cumù bâgã oarâ, dupâ ahântù chiro di anda fudzirâ ditù locurli a lorù nica âshi tsânù limba shi isnafea a lorù.

Mushuteatsa a alushtui spectaculù di Custantsa fu datâ shi di Mariana Caciandoni-Budesh cari, atumtsea anda s-alinâ pi stsenâ canda s-agârsheashti di bana a ljei di cafi dzuâ shi mindueashti shi azburashti di bana a Armânjlorù ashi cumù nu poati s-azburascâ unù altu.

Pritù turlia aleaptâ sh-fârâ preaclji, dupâ mini, di cumù pãrãstiseashti (prezintâ) unù spectaculù cafi oarâ agiundzi di-lji amintâ atselji spectatori shi-lji fatsi di bâneadzâ tuti atseali tsi li-anyiseadzâ shi li-aspuni ea la microfonù. Atumtsea anda zburâ di Sutir Bletsa, cunuscutlu alumtâtorù di ndrepturli a Armânjlorù ditù Gârtsii, cari avea vinitâ sh-nâslu la aestu spectaculù, tsâ sâ pârea câ bânedz ca dealithea tuti atseali tsi li avea traptâ Sutir tu alumta a lui ti pricunushtearea a limbâljei armâneascâ la Armânjlji ditù Gârtsii. Mariana Caciandoni-Budesh azburâ ahâtù di musheatù sh-di emotsionantu di aestu lucru câ Sutir, sh-nu mash elù, nu putu sâ-sh tsânâ lãcrânjli.Tu bitisita di spectaculù spectatorlji cântarâ deadunù cu cântâtorlji imnulù a nostu natsional “Dimândarea pârinteascâ” iara la inshirea ditù salâ doauâ tiniri armâni ditù pareia OTAR ampârtsârâ a spectatorlorù revista Bana Armâneascâ (mash 200 di cumâts).

Dupâ spectaculù tuts atselji tsi cântarâ shi agiutarâ ti ndridzearea a spectacolului furâ câlisits di Steryiu Samara la restaurantu iu, ma largu, s-cântâ shi s-giucâ multu chiro sh-iu, cu aestâ apuhii, putumù di nâ zburâmù tuts sh-nâ cunuscumù multu ma ghini unù cu alantu.

Steryiu Dardaculi shi gâidâgilu Ferdu

Lipseashti s-aspunemù câ aestu spectaculù di Custantsa fu organizatù di cãtrã Mariana Caciandoni-Budesh deadunù cu OTAR, pareia iu easti ea prezidentâ, sumù pârâcâlsearea shi dimândarea alù Steryiu Samara, vitseprezidentu a Sutsatâljei “Comunitatea armânâ”.

Steryiu Samara lo aestâ apofasi, cu dauâ dzâli ma nâinti, pi calea di la Câlivi (Livãdz) – Bucureshti dicara ascultã tu mashinâ C.D-ulu cu mâyipsitili cântitsi alù Steryiu Dardaculi shi dicara avdzâ câ unù cântâtorù armânù cu ahtari boatsi yini sh-ljea parti la spectaculù organizatù Bucureshti di cãtrã “Sutsata Culturalâ Armâneascâ”.

Easti musheatù tsi featsi nâslu ama, dupâ minduearea a mea, lipseashti ca organizarea a alushtorù spectaculi, di cari Armânjlji di Custantsa, sh-nu mash elji, au ahâtâ ananghi shi mirachi, dupâ cumù s-vidzu, sâ s-facâ cu multu chiro ma nâinti. Steryiu Samara ahurhi s-organizeadzâ ahtãri spectaculi armâneshtsâ la psânù chiro dupâ câdearea a comunismolui. Atumtsea lu agiuta fratslji Steryiù shi Yioryi Beca. Di aestâ oarâ, cumù sh-di alti ori, lu agiutã multu Mariana Caciandoni-Budesh.

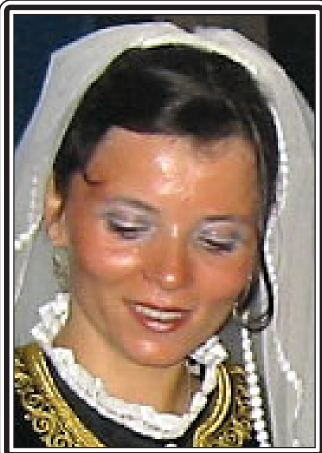
Ânji si pari câ agiumsimù tu chirolu cându Armânjlji di Custantsa, cumù shi atselji di Bucureshti shi ditù alanti locuri ditù România, lipseashti sâ s-organizeadzâ niheamâ ma ghini.

Vini chirolu ti ahtari lucru, tinjisite domnule Steryiu Samara. Vini chirolu s-nâ organizãmù shi s-nâ unimù tuts tinjisiti doamni shi duruts domnji armânji di Custantsa: Constantin Caracoti (atselù cari, singurù, putushi di dshcljiseshi Custantsa calea ca ficiuritslji armânji s-poatâ s-anveatsâ tu sculii carti pri limba armâneascâ), Gugeabashia, Vasili Zelca, Wily Wisoshenschi, Mita Garofil, Sirma Granzulea (la spectaculù canda, ti unù sticù di oarâ, avdzamù thâmâsitili bots a fidãnjlorù di la “Iholu” a tãu di unù chiro…), Magda shi Iani Stavrositu, Mihali Dushu, Constantin Grasu, Justin Tambozi shi multsâ, multsâ altsâ. Vini chirolu s-nâ unimù fortsâli (ashi cumù u featsimù niheamâ la ndridzearea a spectacolului di Custantsa) tinjisiti Armâni shi tinjisits Armânji!

Tacu BABALI

„Numtâ armâneascâ, numtâ arhundeascâ“

Dumânicâ, 2-lu di Brumaru 2003, fumù Bucureshti, pi unâ numtâ armâneascâ: sotsljii-a noshtsâ Thede Kahl shi Maria Bara s-ancurunarâ.

Canda fu unu yisu, canda unu pirmithu, ama, pisti-psitsmi, fu dealihea...

Tahina nâ dusimu la nunji (Oani shi Lena Nicolae), adrãmù hlambura, u miscumù, u giucãmù, sursimù shi hirtisimù yrambolu shi-nchisimù la-nveastâ …la fumealjia Bara. Dupundoauâ muabets, chirniseri shi giocuri, ishi-nveasta tu yuneauâ …

Vidzuiù unâ lacârmâ tu ocljii-alù Thede, tsi greu putu s-u dânâseascâ!

Dupu tsi tricumù arãdzli di la-nveastâ, anchisimù la bâsearicâ.

Dinintea a bâsearicâljei “Ayiu Yioryi” ashtipta multsâ Armânji s-veadâ noaua preaclji.

Ancurunarea s-featsi pi limba românâ shi pi-armâneashti … Cându preftulù armânù loa zborlu, ducheamù ma ahândosù atsea sâmtâ harauâ! Câ, de, nu-ari zborù ma dultsi di la Dumnidzâ ca zborlu di dadâ! Thede shi Maria nâ featsirâ shi-shi featsirâ aestâ harauâ a ancurunariljei pi armâneashti – cari, nâdâimù, di-aoa shi-nclo s-hibâ unâ aradhâ la Armânjlji ditù România!

Anyrâpseari pi unâ dhoarâ

Ancâlarù pi unù murgu calù,
Vini ayonjea Thede Kahlù,
S-u ljea-nveastâ Maria Bara,
Sâ-sh ducâ bana ca-primuveara.

Tacu Babali

Dupu-ancurunari, unù musheatù corù armânescu s-teasi dinintea a bâsearicâljei … Hlambura albâ cu crutsi fu giucatâ cu pirifanji di tinjisitsljii nunji

Giumbushea s-featsi la restaurantulù armânescu “Inter-Macedonia”, andreptu cu mari mirachi tr-aestâ harauâ, iu vârâ 200 di oaspits cântarâ shi giucarâ pânâ tahina.

Numta ahurhi cu musheati cântitsi di numtâ, cântati di pareia “Pilisterlu”:

“V-alasu cu ghini, vruts pârintsâ”, “Nâ lilici-aroshi”, “Naparti di-Amarea Laie”

Corlu ahurhi, s-dutsea dipli-dipli, hlambura fu giucata di tinjisitsljii nunji shi numtari. Pareia “Steauâ di vreari” cântâ tutâ noaptea shi numtariljii nu s-alâsarâ din corù … Cându apiri, nu nâ yinea s-fudzimù ta s-nu chiremù musheatlu yisù tsi lu bânãmù tutâ noaptea di numtâ.

Fuiù la multi numtsâ armâneshtsâ, ama numta alù Thede shi-ali Marie va s-armânâ trâ multsâ di noi unâ urnechi, unâ paradiymâ … Multu chiro va sâ s-azburascâ di aestâ numtâ …

Minduiescu câ multsâ di tiniriljii tsi s-hârsirâ pi-aestâ numtâ va s-aibâ mirachi s-lja urnechi!

Tsi fu ahoryea la aestâ numtâ? Fu

atsea câ Thede shi Maria tinjisirâ tuti adetsli di numtâ armâneascâ shi atsea tsi nâ hârsi ma multu fu câ yranyeadzlji s-alâxirâ tu stranji armâneshtsâ… Stranji hrisusiti di Bâiasa, musheata hoarâ armâneascâ di Zayori …

Yranyeadzljii n-avea turnatâ tu unù chiro miticù, atselù safi armânescu…

Boatsea a marilui cântâtorù Steryiu Dardaculi n-adusi iholu armânescu nica yiu la Armânljii ditù Gârtsii shi agiutâ ca aestâ numtâ s-hibâ dealihea ca unù mistiryiu anticù…

Thede giucâ armâneashti di-armasimù tuts ciudusits! Giucã cu haraua tsi u-ari daima cându avdi cânticu armânescu, ama tora eara haraua-a lui câ Dumnidzã-lj chindrui calea a vreariljei câtâ lumea armâneascâ – lumi cari u cunoashti shi u tinjiseashti ahântu!

Trâ tutâ vrearea a lui trâ-armânami, Dumnidzâ-lj durusi atselù ma aleptulù shi ma câftatlu lucru trâ omù: uidia! Thede va s-poatâ s-ducheascâ atsea tsi dzâtsi cânticlu armânescu: “Cara s-vrei, lãi gione, s-trets nâ banâ bunâ/ Ansoarâ-ti, lãi gione, cu-unâ featâ armânâ!”

Fumù tutâ noaptea ninga pârintsâlji alù Thede shi lâ vidzumù shi duchimù haraua câ ficiorlu-a lorù easti anvârligheatu di unâ mari vreari: vrearea armâneascâ!

Cându va s-hibâ pitricuti caduri di la aestâ numtâ va s-videts câ, dealihea, fu ca unu pirmithù … Ca tu zboarâli a poetlui Gica Godi: “Numtâ armâneascâ, numtâ arhundeascâ Lumea s-ciuduseascâ …

Aryondu yrambo, arhondâ-nveastâ
Lumea sâ-lj hârseascâ!”

Tu numa a noastâ shi-a numtarilorù pitritsemù alù Thede shi-ali Marie unâ uidisitâ urari ditù unù cânticu di numtâ, tutù di-a poetlui Gica Godi:

“Fâtsets-vâ crutsea s-prucupseascâ,
Dã, Doamne, s-anchirdâseascâ.
Dã, lãi Doamne, Dumnidzã,
Nica mari nâfâcã!”

Kira Mantsu

Socri mãri

Yiurtiili a Armânjlorù tu veara 2003

Armânjli di pisti tutù s-hârsirâ veara aesta (2003) di un bairù di yiurtii.

Tu 4-6-li di Alunarù, tu Americhii, sutsata "Fârshirotlu" andreapsi a-8-a editsii a Congreslui di Culturâ Macedo-Român. Hâbari di la aestu congres nâ deadi George Dima: "Cu mari harauâ anchisii Brigeport la Congreslu andreptu di sutsata "Fârshirotlu". Tutâ tinjia a mea ti Aurel Ciufecu ti lucurlu tsi-lù featsi ama suntu ndoi tsi nu yinù cu minduieri chischini, yinù ma multu cu scupolu s-ancheadicâ lucurlu armânescu.

Dupâ nâ stâmânâ Uniunea a Sutsatilorù Armâneshtsâ ditù Gârtsii andreapsi tu avdzâtili hori armâneshtsâ Clisura shi Hrupishte Festivalu di Cânticù shi Giocù Armânescu –2003. Cântâtorlu shi poetlu Gica Godi n-aspusi: "Cu dor ti loclu machidunescu loai calea a muntilui Pindu tsi-lù portu di daima tu suflitù sh-mi dânâsii Clisura. Tu ndauli dzâli di Festival haraua shi anvirinlu furâ deadunù; harauâ ti mushuteatsa a locurlorù, ti mushuteatsa a horilorù, aspindzurati di munti shi anvirinlu di Armânjlii tsi andreapsirâ andamâsea ti itia câ nu para azburârâ armâeashti shi tsi praxi dãmù a tiniramiljei".

Tu ahurhita a meslui Agustu Armânjlji s-adunarâ tu Machidunii iara tu bitisita a meslui, Constantsa, fundatsia Andrei Shaguna andreapsi a 10-a editsii a festivalui "Pârintească Dimândari" shi a simpozionului Perinitatea Vlahilor tu Balcanjli". Ti prota oara fu andreptu shi Congreslu 'Perenitatea…'La lucrâli a congreslui oaminjlji psânji –ndoi ditù Arbinishii, ndoi ditù Machidunii (ama nai ma sãrchii), ndoi ditù Romania –shi Armânji shi Românji (shi dupâ purtatic s-pârea câ cunoscu nai ma ghini problema armâneascâ; ashi s-hibâ?).

Ti prota oara, tu Romània, la unâ adunari ofitsialâ s-bagã problema ca Armânjli s-hibâ pricunuscuts ca mileti ahoryea, ca minoritati etno-lingvisticâ. Bots mutati; nipistipseari, anvirinari…la ndoi di Armânjli a noshtsâ, iara "yeanitsarlji" românji vrea s-nâ cândâseascâ câ nu s-ari avdztâ vârâ oarâ di limba armânescâ, câ ea easti unâ turlii di grai oltenescu!? Ama vrurâ – nu vrurâ s-avdâ lipseashti s-achicâseascâ atselji Armânji – yeanitsari câ singura cali tsi lipseshti s-u lomù tora tu anlu 2003 easti CALEA A PRICUNUSHTEARILJEI.

Tu 13-14-li di Yzmâciunù vini arada a Armânjlorù ditù Vâryârii tsi andreapsirâ unâ mushatâ andamâsi Velingrad.

Mariana Budesh shi Zaharica

S-aspuni câ ma s-ai angtanù primuveara shi veara di locuri, toamna va s-adunji multâ BIRICHETI. Avumù icâ n-avumù angâtanù di yiurtiili a noasti, di fara shi limba armânesca? Adunãmù icâ nu adunãmù biricheti? Apandâsli va s-hibâ turlii, turlii, dupâ sinferuri, dupâ ergu sh-pirifânjlji. Ama ma s-himù obiectivi va s-apandâsimù ca BIRICHETEA EASTI CÂTÙ S-NU N-ASTINDZEMÙ. Chirearea nu va s-yinâ ahâtù chiro cât Armânjli s-adunâ cu tuti câ la aproapea tuti adunãrli yinù idyilji oaminji. Ama ahurhirâ s-yinâ oaminjli cu minduieri ahoryea; tuts nâ adunâ unâ ducheari, duchearea armâneascâ. Easti ghini c-ahurhimù di nâ aspunemù minduierli shi ducherli, LIBIR, fârâ s-nâ hibâ frixi sh-fârâ s-nâ minduimù câ va s-pâtsâmù tsiva arãu ashi cumù minduea pârintsâlji a noshtsâ tu eta a comunizmolui. Di la tuti aesti andamâsi putumù s-achicâsimù unù lucru: "CÂ ARMÂNAMEA easti ca loclu tsi anvirdzashti primuveara, câ ljea di s-dishteaptâ; ma multu s-azburashti di IDENTITATI, di LIMBÂ, di MILETI. Ma s-nâ-câftãmù identitatea, s-n-aflãmù noi pi noi, dzua di mâni va s-hibâ ma avutâ sh-ma mshatâ. Ninti, lipseshti s-nâ pricunushtemù noi pi noi sh-deapoaia s-yinâ pricunushtearea di la craturli iu bânãmù. Omlu tutâ bana aleadzi –sh-omlu easti libir s-aleagâ tsi va. Sh-noi Armânjlii lipseashti s-alidzemù tsi vremù s-himù. Nu putemù s-bânãmù tu nilimbidzâri shi duplicitati tutâ bana, câftândalui, antribândalui; unâ dzuâ s-himù tsiva alanta dzuâ s-himù altu tsiva, fârâ

Pânâyirlu di Breaza

Di nastânga nandreapta: Vanghiu Dzega cu ficiorlu a lui nandreapta shi A.Piha nastânga, Mariana Caciandoni -Budesh shi ma nastânga, Mita Costa Papuli shi una di votantili a lui. Pi dzânuclji, Mita Roibu.

Dumnidzã, omlu a vimturlorù shi a arâdeariljei, omù pseftu, fârâ hâiri. Cari va s-bâneadzâ ashi easti lucurlu a lui; noi n-avemù andreptulù s-lu giudicãmù. Cari va s-bâneadzâ cu limba shi identitatea cu cari s-amintã eara easti unâ proble-mâ personalâ. Cafi unù ditù noi aleadzi. Vini oara s-alidzemù shi s-aspunemù a lumiljei tsi himù. S-nu n-alâsãmù cumâdusits tu problema armâneascâ di interesi, politica shi psefta isturii (cafi crat ari isturia a lui), s-n-alâsãmù cumândâsits mash di Ducheari.

Duchearea armâneascâ, ninti di tuti lji-adunâ Armânjli, veara aesta, S.UA., Gârtsii, Machidunii, România, Vâryârii.

Volta tsi u featsimù Mulovishte va u portu tutâ bana tu suflit ca unâ icoanâ sâmtâ tsi-nji da puteari shi nãdii.

’’Vinirâ Armânjli ditù DIASPORA”, spusi Tachi Gaga cându nâ vidzu, “s-avemù angâtanù di nâshlji”. Avurâ angâtanù di noi idyhea cumù ai angâtanù di un ficiuricù oarfânù. Dealihea oarfânji himù noi Armânjlii ditù Româania. N-avemù nitsi Mulovishtea, nitsi Crushova, n-avemù nitsi bisearica Ayilji Constantin shi Elena, nitsi Ayea Ana, n-avemù locurli, muntsâlji, chetsarli, izvurli, ponjli, pulji…n-avemù. Chirumù multi lucri, ama nâ armasi duchearea. Ahurhimù di chiremù pistea, averlu, andriptatea, iholu, ama lomù di amintãmù tinirlji ca Mariana Bara, Alexandru Gica, George Vrana tsi sapâ, dizgroapâ, n-aspunù, cu ducheari, arâdâtsina tsi nâ da “identitati”.

Duchimù, shi tu MACHIDUNII shi tu Românii câ lucurlu nu easti chirutù…ma multu ljea di creashti. Nu vidzui canâ oarâ pânâ tora ahântsâ Armanji la unâ andamâsi ditù Machidunii. Ânji si pârea câ anyisedzù. Cunuscui tiniri tsi nji-azburârâ armâneashti sh-tsi tâxea cu lãcrinji ntr-oclji câ tu anlu tsi va s-yinâ va s-toarnâ Mulovishte shi va s-aspunâ pi armâneshti: ”SH-MINI HIU ARMÂNÙ sh-tinjisescu fara tu cari mi amintai.

Ditù Machidunii tricumù tu Gârtsii sh-nâ-dânâsimù Gramaticova, hoara iu s-amintã paplu Ferdu, gâidâgilu a pareiljei ,,Mushata Armânâ”. Lãcrinji, multi lãrinji… sh-aflã paplu Ferdu casa iu s-amintã, sh-afla isihia. Ânji si-pârea câ-lù vedù paplu a meu Caciandoni tsi mi criscu cu pirmituserli di pãtrida a lui sh-tsi muri angricatù di dorlu di Sear…S-adunarâ Armânjli dit hoara tsi – ntriba: ,,Tini eshtsâ fciorlu al Hrista Purichea? E, more tsi ciudii. Tuts azburamù, tuts plândzeamù, tust arâdeamù…Nicuchirlu a haniljei cu boatsi jiloasâ spusi: ,,Ma s-nu vdzeats di acasa, altâ banâ va s-aveamù tora, va s-earamù ma multsâ, va s-earamù tuts deadunù; tora himù araspândits, chiruts. ”

Chinlu criscutu tu Bisearica di Samarina

Dipusimù Vodena iu n-ashtipta altsâ cusurinji…Tsi harauâ…!

Agiumshu acasâ shi lji-aspuneamù a nicuchirlui: ,,nu-nji yini s-pistipsescu câ fui tu Gârtsii ti itia câ nu-avdzâi zbor gârtsescu. Tuts azbura shi duchea armâeashti. Poati anyisai…ama nu fu yisu, dealihea fu – earamù tu loclu a nostu, tu PATRIDA a noasta, tu MACHIDUNIA MARI.

”Paplu Ferdu lândzâdzâ; di iu-lù shteamù imirù, shicâgi, totna cu ocljilj limpidz sh-cu sumarâslu pi budzâ di unâ oarâ s-anvirinã sh-ahurhi s-uhtea-dzâ:“nji-arãu, mi doari tutù truplu ama tora potù s-morù; suflitlu nji-easti isihù”. Paplu Ferdu sh-aflã isihia la 70 di anji.

Lipseashti s-hãristusimù a sutsatâljei EKE ti câlisearea la festival ti atsea câ duchimù ca ma s-nidzem ninti pi calea tsi u loarâ nâshi, Muluvishteanjlji, va s-duchimù sh-noi, bârnulù ma tinirù, isihia, tsi paplu Ferdu u câftã tutâ bana.

Aestâ vearâ, dupâ tuti andâmuserli, achicâsii câ ma s-vremù s-amintãmù lucri buni , lipseashti s-himù ma tolerantsâ; câ itsi omù lipseashti s-bâneadzâ ashi cum lu-ariseashti, cu duchearea a lui, câ n-avemù andreptul nitsi s-giudicãmù, nitsi s-himù giudicats; câpitânjlu shi pânea a noastâ s-hibâ ZBORLU ARMANESCU, s-nidzemù ninti cu minduita câ ghinili s-aleadzi di arãu; câ pânâ tu soni va s-anichisimù sh-va s-amintãmù ma s-n-alasãmù cumândusits mash di DUCHEAREA ARMANEASCA.

Cu ducheari shi pisti s-tsânemù apreasi cândila armâneascâ, noi ditù România deadunù cu Armânjli di acasâ sh-ma s-adâpãmù loclu armânescu cu zborlu, iholu, cultura armâneascâ, aestu locù machidunescu, adâpatù nâpoi cu multsâ anji di sândzâli a pâpânjlorù va nâ da BIRICHETI, nu câtù s-nu-n-astindzemù tsi s-nâ-mutãmù, s-n-ascuturãmù ditù somnulù a niducheariljei shi s-bânãmù chischinji, cu tinjiili armâneashtsâ…s-himù diznou ARMANJLI CU NAMUZI idghea ca Muluvishteanjli ditù anjli 1800-1900.

Ashi s-n-agiutâ DUMNIDZA!

Mariana CACIANDONI-BUDESH

Pânâyirlu di Samarina

HRISTA LUPCI -

Marili cântâtorù Armânù - Unâ Institutsiuni armâneascâ

Di multu chiro minduiescu s-arâdhâpsescu ndoauâ zboarâ trâ marili cântâtorù armânù - HRISTA LUPCI ... Ma nu-nji vini pânâ tora atsea ma uidisita metaforâ tsi, dealihea-lj si cadi: Hrista Lupci - unâ institutsiuni armâneascâ!

Noi, Armânjlji, bânâtori asprândits tu-ahânti vâsilii, nâ virsãmù avearea, putearea, suflitlu shi cultura tu-atseali vâsilii iu Dumnidzâ nâ durusi s-bânãmù ... Nu avumù shi nu avemù institutsiuni mash a noasti: Academii, Universitati, Institutù di Folclorù, Lingvisticâ ...

Hrista Lupci shi sora a lui.

Ma, tutù Dumnidzâ nu n-alâsâ dipù s-chiremù shi nâ duruseashti câti vârâoarâ cu câti unù mari Armânù tsi poati aproapea s-tsânâ locu di-aesti institutsiuni tsi nu putumù s-li avemù. Trâ mini, Tache Papahagi fu unâ dealihea Academii Armâneascâ!

Ashi cumù minduiescu mini câ Hrista Lupci tsâni dealihea locù trâ unù "Institutù di Folclorù armânescu"! Nu cunoscu altu cântâtorù tsi sâ shtibâ ma multi cântitsi armâneshtsâ di Hrista Lupci. Elù easti unâ dealihea memorii yii a cânticlui armânescu!

Lu cunoscu Hrista Lupci di cându earamù featâ shi mi dutseamù la tuti numtsâli armâneshtsâ tsi s-fâtsea Bucureshti ... Earamù unâ tâbâbie di ficiori shi feati armâni tsi nu-alâsamù s-facâ numtâ fârâ noi. Tr-atsea sutsatâ ca ti ciudii tsi nâ ligâ anji di dzâli shi nâ simnâ ca unâ damcâ trâ tutâ bana, aducù aminti aoa numa a lorù: Teia Caramihai, Mita shi Mihali Ploscaru, Teia Tugearu, Nicu Dauti, I. Perifan, Iancu Bafani, Nasi, Dina shi Yioryi Pishtalu, Teja Shaguna, Sandi Schcudreanu ... shi featili: Elena shi Florica Pishtalu, Ora Caramihai, Orcea Njirlu, Michea Fuduli, Iana Caramihai, Chiratsa shi Maria Caratashu, Sirma Caluda, Cati Budesh, Tana Tugearu ..Trâ noi, tinirilji di-atumtsea, Hrista adutsea tu bana a noastâ spiritualâ unâ mâyie noauâ, nicunuscutâ pânâ atumtsea di noi: cânticlu armânescu.

Nu s-fâtsea numtâ fârâ boatsea shi armonica alù Hrista! Nâ purta cu cânticlu-a lui tu unâ lumi nicunuscutâ di noi, di-alargu, ancestralâ, ahândoasâ, tsi cu-agiutorlu a lui ishea ditù antunearicù shi agârsheari.

Hrista Lupci shi Mariana Budesh

Tu-atselù chiro, cându noi bânamù tu marili câsâbâ iu s-pârea câ tuti suntu trâ daima agârshiti, Hrista nâ turnâ tu avlachea noastâ: atsea armâneasca.

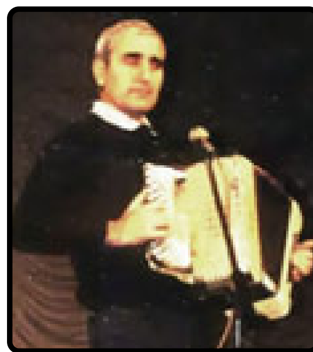
Shi, pe-anarga-anarga, ahurhimù s-agârshimù twist-ulù shi rock-lu shi s-câftãmù corlu, gioclu armânescu ...

Lipseashti s-aspunemù câ Hrista Lupci ahurhi turnarea a Armânjlorù ditù România câtâ cânticlu, folclorlu armânescu. Dupù elù ahurhirâ sâ s-amintâ orhestri armâneshtsâ tsi dusirâ shi ducù cu tinjie nâinti yishtearea culturalâ armâneascâ: folclorlu.

Ma elù fu unù di protslji (deadunù cu aushlu Câshiricâ) shi armasi pânâ tora singurlu tsi-lj si uidiseashti tinjia s-hibâ "Institutsiuni di cânticù armânescu"!

Hrista anyie cântitsi veclj, li turnâ tu banâ cu iholu vecljiù i li-nviscu tu unù iho nãu, uidisitù shi cu câftãrili-a chirolui di adzâ. Hrista Lupci adrâ shi multi cântitsi tsi intrarâ trâ daima tu folclorlu armânescu ... Mi leagâ di Hrista Lupci ndoauâ musheati thimiseri. Unâ di eali va u-aducu aminti câ-nj adusi tu suflitù unâ mari harauâ ... La 1985, mi turnamù ditù xeani, di la Protlu Congresu Armânescu (Mannheim, Ghirmânie) shi cusurinlu Teia Caramihai vru sâ-nj facâ unâ ashtiptari trâ niagârsheari ... Shi-ashi fu: mi-ashtiptarâ tuts din casâ deadunù cu Hrista Lupci. Hrista-nj cântâ, trâ prota oarâ, cântitsli tsi li-avea adratâ cu poetlu Mihali Prefti, pi poematli-a meali ditù cartea "Steauâ di dor"... Fu nai ma marea tinjie shi pricunushteari tsi s-fâtsea tr-aestâ protâ carti anyrâpsitâ di unâ poetâ armânâ. Canda nu mata eara poematli-a meali; canda eara veclji di cându easti armânamea! Tu gura alù Hrista poematli "Steaua chirutâ", "Steaua pâpânjloru", "Makidunia", "Cânticu di vreari" nu mata eara mash a meali! Canda yinea ditù unù chiro miticù shi-armânescu tsi canâ oarâ nu fu aspartu. Hrista Lupci ahurhi unâ cali tsi nâ dusi la zârtsinj, la atsea tsi easti nai ma aproapi di suflitlu armânescu: cânticlu! Ma, atselu tsi acatsâ aestâ cali, ari trâ tutâ bana-lj shi unâ mari borgi: s-aibâ angâtanù s-nu chearâ aestâ cali, s-armânâ ndreaptâ, chischinâ, armâneascâ.... Borgea-alù Hrista Lupci easti s-aspunâ a tinirilorù cântâtori armânj cumù s-tsânâ aestâ cali-ndreaptâ shi s-nu u minteascâ cu-atseali xeani tsi suntu multu alargu di spiritlu a cânticlui armânescu.

Hrista Lupci lipseashti s-hibâ unâ autoritati moralâ a cânticlui armânescu shi tinjisitù tr-aestâ ... Tinjia va s-dzâcâ: tinirilji cântâtori shi orhestrili sâ-lj caftâ mintea, s-lu-ntreabâ ...Hrista va sâ shtibâ s-l-aspunâ tsi cali s-acatsâ. Aestu lucru va n-agiutâ s-chischinipsimù muzica armâneascâ di adzâ ditù România tsi di multi ori s-avdi ca ghifteascâ, anturtseascâ .... Shi tutù ma ptsânù ca armâneascâ! Di-ndoi anji Hrista Lupci ahurhi s-adunâ pi caseti adrati di elù tutâ aestâ aveari di cânticu armânescu ... Suntu dealihea yishteri tsi nâ umplu suflitlu di harauâ, ocljii di lãcârnj shi nâ da nâdia câ aestu cânticù, safi armânescu, nu va s-chearâ canâoarâ ... Cumù nu avemù unâ Academii tsi s-lu tinjiseascâ Hrista Lupci, voiù, tora, tu numa a multsâ Armânji, s-lu durusimù Hrista Lupci cu premilu "Nai ma marili Cântâtorù Armânù"!

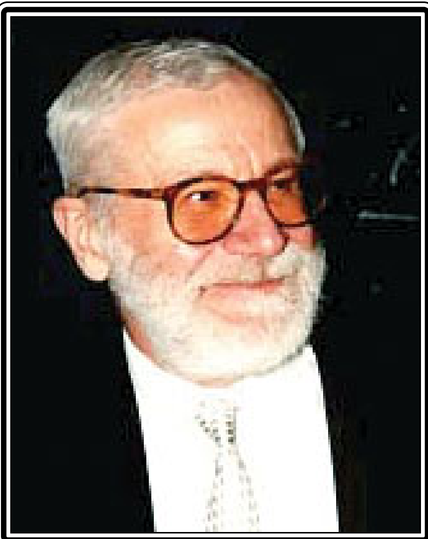
Easti unù premiu di tinjiseari tsi-lji lu dãmù nu tu pâradz, ma tu VREARI!

Kira IORGOVEANU-MANTSU

Max Demeter Peyfuss
Mituri si legende despre Moscopole

Partea a 2-a

Toate izvoarele însã vorbesc în mod congruent despre etnicitatea aromânã a populatiei, si istoricii seriosi din Grecia nu neagã acest fapt. Întrebarea la care trebuie sã rãspundem se referã însã la identitatea culturalã a acestor oameni. N-avem nici izvoarele si încã criteriile necesare si nici sensoriul potrivit pentru un rãspuns corect, dar trebuie sã luãm în considerare constiinta specificã aromâneascã cu mult timp înainte de inceperea propagandei politice românesti în Balcani.

Una din cele mai mari colonii moscopolene din diaspora a fost cea de la Miskolc în Ungaria (originea lui Saguna), si când au reusit spre sfârsitul secolului al XVIII-lea sã-si construiascã o bisericã proprie în stilul sârbesc baroc, au pus o inscriptie deasupra intrãrii principale în care apare urmãtorea frazã: "dapavnh twn ek Makedoniva" blavcwn sunadelfwvn". In acelasi timp, privilegiile tipãrite ale comunitãtilor balcano-ortodoxe, la Viena de pildã, disting foarte clar între greci" si "vlahi".

Asa cum stiti, în imperiul otoman oamenii au format grupuri si constiinte comune nu dupã criterii lingvistice ci dupã comunitãti religioase – milletler în turca.

***

Sina, a donat scolilor de la Moscopole la începutul secolului al XVIII-lea o multime de cãrti în greacã si latinã. Dar istoricul profesional Georgios Laïos a demonstrat mai demult cu citatul original din sursã, cã aceastã donatie nu continea decît cinci cãrti în greaca veche si modernã (termenul rwmai>kav deseori e tradus gresit ca "aromâna" dar se referã la greaca modernã spre deosebire de ellhnikav). In plus, Papa-Sina n-are nimic de-a face cu familia austriacã a baronilor Sina de Hodos et Kizdia, originarã si ea de la Moscopole.

Celelalte cimelii, manuscrise vechi de pildã, la care se referã autorul greco-aromân Theophrastos Georgiadis, nu existã decât în fantezia autorilor.

Profesorlji: Nicolae Saramandu, Matilda Caragiu/Mariotseanu shi Demeter Peyfuss

e) Asa zisa catastrofã a Moscopolei.

Când am vorbit cu câtiva ani în urmã la Salonic despre "asa zisa catastrofã a Moscopolei", auditoriul s-a revoltat. Vroiam sã spun douã lucruri: Una e cã nu stim exact ce s-a întâmplat la sfârsitul secolului al XVIII-lea cînd s-au comis primele distrugeri ale orasului. A doua se referã la faptul cã lovitura de gratie a fost datã abia în primul rãzboi mondial. De cele mai multe ori, crimele sunt atribuite albanezilor si turcilor, respectiv turco-albanezilor ceea ce înseamnã în limba greacã albanezi musulmani. Se mai vorbeste si de asa zisele "Orlwfikav" (rãscoalele grecilor din Peloponnes si Himara cu ocazia rãzboiului ruso-turc din 1768/74) sau de actiunile lui Tepedelenli Ali Pasa si tatãl lui, care sunt trasi la rãspundere pentru atacul din 1788.

Dar sursa principalã, fiind contemporanã si localã, codexul mânãstirii Sf. Ioan Prodrom, nu vorbeste decît de mportzilhvde" , de mafioti locali, si de interminabilele conflicte interne care au caracterizat si alte comunitãti de negustori greco-ortodocsi în secolele XVIII si XIX, mentionez Smyrna, Ampelakia sau Kozani. Si flota lui Orlov nici nu ajunsese în apele osmane cînd s-a întîmplat primul atac în luna mai 1769!

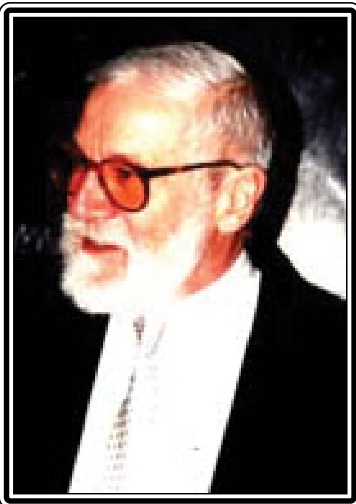
Cele mai multe monumente culturale, bisericile, au supravietuit atacurilor asa zisilor turcoalbanzei pânã la primul rãzboi mondial. Soldati francezi si banditi albanezi au distrus ce au putut distruge (Koimesis a fost grajd, undeva s-a bãgat un cuptor mare într-o bisericã). Foarte frumos este un citat din literatura greacã unde se vorbeste despre (actiunile) "prwtoporivai twn Austroboul-garikwvn ordwvn ek misqofovrwn Albanwvn lhstosummoritwvn", va sã zicã despre hoardele austrobulgare compuse de banditi albanezi! Hoti albanezi au existat, dar nu si în soldul armatei austriece. Se spune de altfel cã fa-

milia rãu faimatului SALI BUTKA este si astãzi activã în mafiile albaneze.

6) Perspectivele de viitor

Noi istoricii lucrãm în dimensiunea timpului si trebuie sã considerãm nu numai trecutul ci si viitorul.

Sursele materiale ale istoriei Moscopolei sunt astãzi periclitate din douã directii. Una se referã la neglijenta statului albanez, care are alte probleme mult mai serioase decît ocrotirea unor biserici din secolul al XVIII-lea. Cealaltã constã în intentia bisericii ortodoxe din Albania de a renova cu orice pret si cu orice metodã clãdirile existente.

Fatã de aceste pericole, aplicarea unor grafitti din partea tineretului islamist este de importantã minorã.

Dacã statul albanez va fi în stare sã fereascã monumentele istorice din Moscopole de ignorantã si de reavointã, toatã atentia noastrã trebuie dirijatã si spre satele din jurul orasului, la satul Shipska de pildã, unde am gãsit biserici ruinate din secolele XVII si XVIII, nedocumentate pînã azi în literatura de specialitate. Mai mentionez Vithkuqi, Frashëri, Dardha, Nikolica, Boboshtica (luiVictor Eftimiu), Drenova, Opari, Grabova, Niva si Llënga – unde pînã azi existã biserica mânãstirii Sf. Marina, cu picturi extraordinare care au rãmas nedocumentate pentru specialisti. Acesta este valabil si pentru bisericile de lîngã Fieri, unde au pictat mesteri moscopolitani, si pentru monumentele din satele azi grecesti, Gramostea si Linotopi.

Max Demeter Peyfuss

Mituri si legende despre Moscopole. Observatii critice asupra istoriografiei române, grecesti si albaneze.

1)Prima datã am vizitat Moscopole în 1970, si pe urmã am fost acolo în 1985, 1987, 1990, si în sfârsit în 1994. Dar cunosc locul si asezarea orasului din povestile pe care le-am auzit în copilãrie de la tatãl meu. Bunicul bunicii mele Ð Theodor Demeter Tirka Ð s-a nãscut la Moscopole cu aproape douã sute si patruzeci de ani în urmã, în 1764._

2)Moscopole a fost si este un loc cu oarecare renume. Asa se explicã cã în mod natural a atras în jurul lui fel si fel de mituri si legende, atât de rãspândite în istoria balcanilor, unde romantismul formeazã întotdeauna corolarul traditiilor nationale si revolutionare. Pe lîngã faimoasa Bibliotecã de la Moscopole, care a fost demascatã ca o legendã purã încã de lingvistul german Gustav Weigand si pe urmã de istoricul grec Georgos Latos, istoria renumitei Data: Mon, 1 Sep 2003 05:05:17 -0700 (PDT)

[1]El a fost mentionat, printre altele, de Nicolae Iorga ca un sustinãtor al scriitorului sârb Vuk Stefanovici Karadici.

[2]Vezi, si pentru cele ce urmeazã: M. D. Peyfuss: Die Druckerei von Moschopolis, 1731 - 1769. Buchdruck und Heiligenvere-hrung im Erzbistum Achrida. Wien [1]1989 si [2]1996 (cu bibliografie).

3I. Martinianos: Symbolai eis ten historian tes Moschopoleos. Athenai 1939. Idem: He Moschopolis, 1330 - 1930. Thessalonike 1957. 4E. Kurilas-Lauriotes: He Moschopolis kai he Nea Akademeia autes. Anatyposis ek tes “Theologias”, en Athenais 1934. Idem: Gregorios ho Argyrokastrites ho metaphrastes tes K. Diathekes eis to albanikon.... En Athenais 1935. 5K. Ch. Skenderes: Historia tes archaias kai sunchronu Moschopoleos. En Athenais 21928.6Ph. Michalopulos: Moschopolis - hai Athenai tes turkokratias 1500 - 1769. En Athenais 1941. 7Th. Georgiades: Moschopolis. Athenai 1975. 8St. M. Gkatsopulos: Moschopolis. Ioannina 1979. 9V. Papahagi: Moscopole. Rosiorii-de-Vede 1939, este o brosuricã de 16 pagini. 10 De sigur, gãsim foarte multe informatii pretioase despre Moscopole si moscopoleni, rãspîndite prin diversele lucrãri care privesc istoria si cultura aromânilor, mentionez de exemplu A. Hâciu: Aromânii. Focsani 1936.

11St. Adhami: Voskopoja n‘ shekullin e lul‘zimit t‘ saj. Tirana 1989. Idem: Voskopoja dhe monumentet e saj. Tirana 1998. 12Dh. Falo: Tragjedia e nj‘ qyteti. KorÃ‘ 1998. 13A. Plasari: Fenomeni Voskopoj‘. Tirana 2000.

Carti di la Yioryi Novaci

Tinjisitâ Redactsii a revistâlei "Bana Armâneascâ",

Vâ scrii Nevaci Yioryi di Custantsa cu pârâcâlsearea ta s-citits poezia cari vâ u pitrecù.

Anul tsi tricu publicaiù unù volumù di stihuri cu numa "**Pit cârãrli a Pindului**" shi tora vrea s-voiù, pritù bunâvrearea a voastâ, s-publicù shi aestâ nouâ poezii, tsi ari titlulù "Cinushea-a pâpânjlorù"

Cu tinjii,

Nevaci Gheorghe

P.S. Voiù s-vâ pitrecù unù tomù shi a voauâ shi, ti atsea, vâ pârâcâlsescu sâ-nji dats adresa a voastâ.

Apandisi:

Tinjisite domnule Yioryi Novaci,

Poezia “Cinushea a pâpânjlorù” u yivâsimù, nâ lo hari di ea shi u publicãmù niheamâ ma nghiosù.

Adresa a noastâ u aflats la pag. 2 shi vâ ashtiptãmù cu harauâ s-nâ pitritsets tomlu di poezii cumù shi poezii tsi nu furâ publicati.

Cu tinjii,

Redactsia

Cinushea-a pâpânjilorù

Tuti zboarâli alù papù
Di la muma câti avdzâi
Unâ nu-alâsai s-chearâ
Tu chilimi li-adunai.

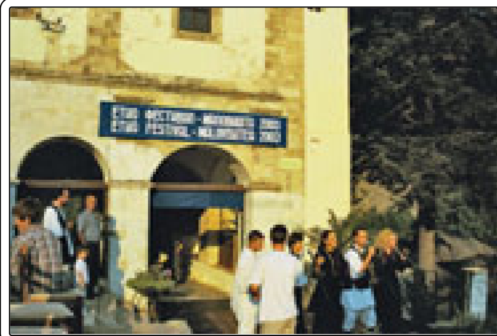
Mi-alinai analtu tu munti
Pi-iu alagâ elji cathi vearâ
Alâgamù vatrâ di vatrâ
Tu cinushea tsi-alâsarâ.

Alâgamu munti di munti,
La câlivi dipunai
Aflai peaticù di tâmbari
Chindisitù cu-a nostu graiù.

Cama-n ghiosù tu rãpãdinâ,
Aflai torù di cârvani
Iu trâtsea Armânjlji-a noci
Tu chirolu ditù zâmani.

MULOVISHTI, hoarâ cu casi di unu chiro

Cumù sh-io mi-aveamù dusâ, cu unù mesù sh-niheamâ ma ninti, Mulovishte, nu potù s-mi dânâsescu s-nu anyrâpsescu niscânti minduieri sh ducheri tsi li avuiù cându tricui pritù locuri ahântu di musheati.

Ficiorlji alù Pero Tsatsa

Cu idyea ispeti, ti tuts atselji tsi nu au avutâ haraua s-veadâ cu oclji a lorù, pitrecu dauâ caduri tsi li luai di pi unu albumu scos di Rista Paligora (vedz Bana Armâneascâ nr. 32/33), livendu armânu di Mulovishte, tsi avui haraua s-lu cunoscu cându nâ dânâsimù Bituli.

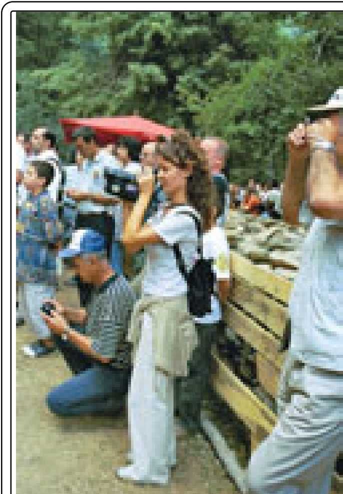
Cumù s-veadi tu cadurù, Mulovishte easti tu unâ turlii di cuvatâ tu mesi di muntili Baba, di iu Peristerlu cu pâltarea-lji albâ s-mutâ majestuosù primuveara. Neaua tsi armâni pânâ amânatù tu meslu di Ciresharù s-tucheashti pianarga pianarga, sh-pitù câljiuri tsi mash Dumnidzà li cunoashti, agiundzi tu tuti horli tsi suntu asprânditi tu vâljiurli deanvârliga. Mulovishtea easti nai ma musheata hoarâ tsi u vidzumù, ma tsi nâ tsânurâ oclji ma multu, furâ casili tsi spunù di unù chiro tricutù, cari pari câ nu va s-ma toarnâ. Casi adrati di cheatrâ, alâsati di oaminji cari au bânatâ aua hârioshi cu natura cari lâ avea datâ tutù tsi lâ lipsea. Dupâ multu chiro tsi s-pari câ hoara s-avea gulitâ sh-avea armasâ mash cu aushi, adzâ casili ahurhescu s-dishchidâ diznou sh-Bâsearica, tsi spuni multu ti tsi eara Mulovishte vârâoarâ, intrã tu gailelu a Europâljei. Livendzâ Armânji anâchisirâ sh-mutrescu adzâ s-anyeadzâ chirolu sh-mârearea tsi tricu.

Bâsearica, n-amu vidzutâ altâ ashi di mari, easti restauratâ sh-mushuteatsa a ljei nu ari uidii. Nâuntru, tsi tsâ dânâseashti mutrearea

Pareia folcloricâ di Bituli

easti unu multu mushatu iconostasù sculptatù tu lemnu la 1892 di masturlu Dimitri, sh bitisitu cu 24 di icoani, unâ ma musheatâ ca alantâ di masturlu Sokrati Manea di Hionades tutu la 1892. Nandreapta sh-nastânga a portsâlorù amirâreshtsâ shedu Hristolu sh Stâ Mâria. Analtu, iconostaslu ari trei crutsi cu Hristolu ancârfâsitu sh di unâ parti sh-alantâ la cathi crutsi, suntu buisiti medalioani cu muljierli mironositi; Nai ma veacljia icoanâ cari s-aflâ tu bâsearicâ easti Adurnjearea a Stâ Mâriiljei di masturlu Tarpu di Korceaua la 1818.

Feata alu Vanghiu Dzega

Niculaki Caracota

UNÂ CARTI NOAUÂ A PROF.UNIV.DR.NICOLAE SARAMANDU

Ishi Custantsa, la Editura Ex Ponto, tora tu anlu 2003, cartea “Studii aromâne shi megleno-române” a prof.univ. dr. Nicolae Saramandu.

Cartea ari 256 frândzâ shi 2 hãrtsâ. Nica ditù ahurhitâ s-aspunù câ prof. univ. N. Saramandu easti adzâ – arada cu doamna acad. Matilda Caragiu Mariotseanu – nai marli cunuscâtorù shi specialistu a limbâljei a noastâ: di la asprândirea geograficâ hoarâ cu hoarâ shi munti cu munti tu tutù Balcanlu shi aua tu Românii, la istoria culturalâ, la sistemlu foneticù shi morfologicù, la vocabularu shi la contactili cu limbili xeani tsi li avu shi li ari limba a noastrâ. Easti pricunuscutù tu lumea shtiintsificâ di aua shi ditù Evropa, ca dialectologù, prezidentu a comitetlui internatsional ti “Atlaslu a Limbilorù ditù Evropa” shi ca vicepre-zidentu a Sutsatâljei Internatsionalâ di Dialectologii shi Geolingvisticâ. Ari publicatâ cãrtsâ di armânisticâ, di dialectologii românâ shi suti di studii shi articoli tu rivisti di specialitati di la noi shi di nafoarâ.

Opera a prof. N. Saramandu easti lucurlu di unâ banâ ntreagâ di câftãri cu metodi dialectologitsi shi alâgãri pitù locurli iu bâneadzâ Armânjlji, easti zborlu di patrudzãts di anji, di cându dipisi facultatea, la 1964 shi pânâ tora. Avu tihi s-lucreadzâ di prota cu Alexandru Rosetti – unlu di nai ma mãrlji istorici a limbâljei românã, cari s-avea dusâ la Armânjlji ditù Albanii tu anjlji di anamisa di doauli mãri pulemati shi avea studiatâ limba armâneascâ. Cu metoda structuralistâ di câftari foneticâ shi cu metoda dialectologicâ di adunari a mostrilorù di limbâ, prof. Nicolae Saramandu putu s-da giuiapi ti limba armâneascâ azburâtâ Dobrugea, tu teza di doctoratù tipusitã la 1972 : Cercetãri asupra aromânei vorbite în Dobrogea. Fonetica. Observatii asupra sistemului fonologic. Partea introductivâ la carti nu fu tipusitâ atumtsea ntreagâ, shi tora vini oara s-u avemu tutâ tu studiulù Aromânii din Dobrogea shi graiul lor (p. 11-32), anyrâpsitù la 1969, tsi avea ishitâ tu unâ formâ shcurtatâ shi tu limba ghirmanâ tu rivista Dacoromania di Freiburg/Munchen, la 1975-1976. Tu cartea di adzâ adunã studii dedicati a limbâljei a noastâ shi niscânti di eali suntu inediti, ashi cumu fu zborlu ma nsusù.

Aestu studiu fu ahurhitù la 1967 cu 11 ancheti di terenù, cu Chestionarlu a Nãului Atlas Lingvisticù Românù, deapoa continuatù tu anjlji 1976-1979. Principiul di la cari anchisi prof. N. Saramandu fu unlu modernu tsi easti ufilisitù tora tu sociologii shi sociolingvisticâ, tsi s-acljeamâ câftarea cu agiutorlu a memoriiljei colective. Ashi anchisi s-adunâ di la ishishi Armânjlji di Dobrugea, shi nu ditù arhivi, dati ti numirlu, asprândirea, cratili di iu eara vinits, lumã-chili di cari suntu shi s-veadâ cari eara “stadiul de evolutsii a dialectului aromân”. Easti di mari simasii ti noi aestu studiu, câtse memoria tsi eara nica yii tu chirolu alishtei câftãri di terenù, câtse oaminjlji shtea multu ghini cari suntu grupili di

Armânji, tu tsi hori bâneadzâ, dusi unu oarâ cu atselu bârnu.

Ti tinirlji di tora shi di ma amânatù aesti suntu njicshurati di chiro. Ashi easti bana modernâ shi ashi s-veadi cumù shi Armânjlji tricurâ di la memoria yii la atsea anyrâpsitâ. Ti atsea valoarea alushtui studiu easti fârâ aspuneari. Ti atsea lipseashti s-lu adyivâseascâ tuts Armânjlji ta s-cunoascâ unâ parti ahântâ importan-tâ ditù istoria a noastrâ ditù eta yinghits: fuga ditù Balcanji shi colonizarea tu Cadrilaterù (1925-1938), de-apoa yinea-rea Dobrugea (1940). Di aua va s-aflâ multi: bibliografia tu

frândzâli ditù atselù chiro (Analele Dobrogei, Peninsula Balcanicã, Revista aromâneascã) iu anyrâpsirâ T. Hagi-Gogu, Tache Papahagi, Mihail Pineta, Cola Ciumeti, Em. Bucutsa; tu unâ broshurâ (Steriu T. Hagigogu, Emigrarea aromânilor, Bucureshti, 1927) i dati sumari tu niscânti cãrtsâ shi studii (Capidan, Rosetti, Tache Papahagi); tu cãrtsâ iu easti mutritù maxusù atselù chiro (Constantin Noe 1938, Vasile Th. Mushi 1935, Nicolae Cusha 1996); mãrli grupi di Armânji, dupu numa tsi elji ishishi shi-u au datâ di totna, lucru cari easti unù argumentu ti conshtiintsa a lorù etnolingvisticâ shi ti ligãturli tsi daima li tsânurâ, câtse cãljiurli eara turlia a lorù di banâ ahoryea di alantu lao ditù Balcanu: Yrâmusteanji (Vâryâeanj, Sârbeanji, ditù Gârtsii), Fârshirots (iu intrâ dupù clasificarea empiricâ armâneascâ, shi Muscupuleanjlji shi Miuzâkearlji), Avdiljeats (ditù Gârtsii); horli di Dobrugea iu bâna la 1968 cându prof.N.Saramandu featsi câftãrli shi numirlu a loru: 30.000 - 35.000 (p.18), di trei ori ma multsâ di câts avea vinitâ Cadrilateru 10.000 – 12.000[1] ; ti chirolu ditù soni, suntu adusi aminti recensã-mântulù cu 28.000-29.000 shi unâ estimari totalâ la 60.000-70.000 (n.25 / p.18) ti tuts Armânjlji ditù Românii; aflãmù di aua unù lucru tsi niheamâ nâ ciuduseashti: tutù s-aspunea câ fuga ditù Gârtsii fu atsea cama marea, câ aclo cându vinirâ Magirljí la 1920 s-featsi bana lai ti Armânji shi câ ti atsea itii fudzirâ. Ama di cara prof. N. Saramandu misurã Armânjlji di Dobrugea dupu cratlu di iu avea vinitâ, ishi tu miydani altâ isapi: ditù Vâryârii fudzirâ cama multsâ, cu 31%, icâ 5.000, iara ditu Gârtsii vârâ 3.800. “S-gulirâ Rodopilj”, aspunea profesorlu Petar Atanasov unâ oarâ Skopje shi ashi easti: di cara cama di 5.000 di Armânji fudzirâ ditù Vâryârii nâinti di 1940 – ashi cumu aspuni isapea -, adzâ suntu di elji 5.100 tu Românii, iara tu Vâryârii armasirã adzâ ca vãrã 5.000 mash lipseashti s-aspunù aua, câ aestu studiu ari niscânti goluri tu informatsii: nu suntu

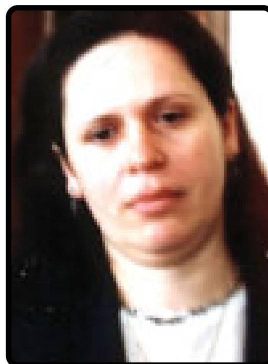
misurats shi Pruianjlji di Mihail Kogãlniceanu, jud.Tulcea (autorlu dzâtsi câ nu ari Pruianji i Viryeanji jud.Tulcea, ama nu easti dipù ashi!), tsi suntu tora shi eara shi la 1968 cama di 30 di fumelji. Vinjirâ Doimushlar Durustoru di Poroia din Susu la 1927. Furâ mutats tu Yismâciunù 1940 prota Tariverde, iara tu inshita a anlui 1940 i tu intrata a anlui 1941 iara furâ mutats cu zorea M. Kogalniceanu di Tulcea. Niscântsâ di elji fudzirâ dupu polimù Banatù, di iu furâ deportats cu DO tu Barãganu la 1951. Di aclo deapoa altsâ s-turnarâ Dobrugea, altsâ agumsirâ Bucureshti. Ditù aeshtsâ ditùu soni eara shi pâpânjlji a mei.

Lipsea s-eara misurats shi Armânjlji tsi bâna tu câsâbadz la 1968: Custantsa (Yrâmusteanji, Viryeanji, nu mash Fârshirots, cumù easti tu studiu), MANGALIA (Viryeanji), MEDGIDIA (Yrâmusteanji), TULCEA (Pruianji).

Aestu studiu va achicâseari deadunù cu altu, ditu bitisita a cartiljei: Harta graiurilor aromâneshti meglenoromâne din Peninsula Balcanicã (p. 225-242), tipusitù di doauâ ori: 1988, 2001 (shi tora cu adâvgãri la bibliografii). Ari shi unâ hartâ tu anexâ, cari adutsi adâvgãri la prota hartâ a armâniului adratâ di Weigand la 1894-1895 shi la alanti tsi furâ andreapti cama amânatù di Th. Capidan (1942) shi di Tache Papahagi (1963). Câftãrli tu locurli armâneshtsâ lu agiutarâ prof. N. Saramandu s-aducâ cama multâ videalâ tu aestâ hartâ. Eara ghini s-avea datâ shi unâ comparatsii cu cartea alù Thede Kahl di la 1999.

Jalea mari cari u avdzâmu tu vecljili câtitsi armâneshtsâ, cari nâ aducù tu minti vecljili Gramosti, Bachitsa, jalea ditù puizia cultâ tsi s-amintã canda cu aestu scupo, ta s-plângâ aspartili fuljei a Armânamiljei, tuti li achicâsimù cama ghini dupù adyivâseara alushtorù studii. Dupu Th.Capidan shi Tache Papahagi, prof. N. Saramandu adutsi nai ma marea contributsii la cunushterea a istoriiljei shi a arâspândiriljei a Armânjlorù tu dauli eti sh-giumitati ditù soni, di cându marea alorù unitati di limbâ shi di culturâ, avigljeatâ shi agiutatâ di bana mobilâ ahurhi s-aspargâ. Tu tuti aesti studii s-veadi conceptsia a prof. N. Saramandu câ limba armâneascâ s-amparti pi veacljea axâ N-S (Weigand, Capidan, Th.Papahagi) shi câ lipseashti unâ abordari pi grupuri di graiù, cu numi tsi shi li deadirâ ishishi Armânjlji. Pasaji ditù carti nâ da aestâ idei di unitati, aspusâ multu nâinti di Pericle Papahagi la 1909: 'aromânii, atât în trecut, cât si în timpul de fatã, au fost si sunt amestecati, trãind laolaltã la nord, sud sau centru, aromânii din diferite ramuri, din deosebite fari, cum se zice în graiul lor" (n.10 / p.228).

Easti unâ bunâ parti ditù carti, a doaua, di mari simasii ti armânistica di adzâ, unù bairù di recenzii publicati di la 1971 ncoa, unâ turlii di cali pitù locurli armâneshtsâ, di la studiili tipusiti tu Ghirmânii di Johannes Kramer shi Wolfgang Dahmen ditù anchetili a lorù tu Gârtsii shi Makidunii la 1976, la studiulù di sintaxâ armâneascâ tipusitù di Gh.Carageani la 1982 tu Italii, cu unù corpusù di texti di 200.000 di zboarâ, la Paralele folclorice greco-române alù Tache Papahagi (deftura editsii la 1970, prota eara la 1940), tu Românii. Cari ari vidzutâ shi vahi adyivâsitâ cartea alù T.Papahagi, aflâ tu recenzii ideili principali:"la creatiunea poeticã popularã greacã au participat si aromânii, ca si albanezii '(p.167 la NS). Calea tu lumea armâneascâ di adzâ dutsi deapoa tu Gârtii la gramatica ishitâ la 1990 (N.Katsanes si K.Dinas), Crushuva tu monografia alù Z.Golab la 1984 shi la gramatica armâneascâ a prof. Iancu Ianachieschi-Vlahu la 1993, Skopje la reeditarea a studiilor prof. Bojidar Nastev adratâ di prof. P.Atanasov la 1988, tutu Skopje la pirmithili shi pirmituserli armâneshtsâ tipusiti shi studiati di Kleanti Liaku-Anovska la 1995, calea intrâ deapoa tu Vâryârii, iu Sufii la 1994 Toma shi Nikolai Kiurkciev ascoasirâ unù dictsionarù armâescu-vâryârescu, agiundzemù shi tu Americâ, Statford, iu Emil Vrabie ascoasi la 2000 unu dictsionarù englezù-armânescu tu cari intrarâ zboarâ multi avdzâti di la Armânji tsi bâneadzâ aclo. Easti unâ selectsii. Lipseashti Arbinushia, aclo lucurlu fudzi cama greu. Nâ ciudusimù câ lipseashti recenzia la cartea alu A. Lazaru di la 1986, eara bunâ ti unù cadurù cama ntregù ti teoriili tsi s-featsirâ ti amintarea a limbâljei shi a popului armânescu.

Nu putea s-lipseascâ studiulù ti sistemili di anyrâpseari armâneashtsâ, multu sinteticu (p.83-88). Suntu iara concentrati shi lipsescu maxusu dyivâseari shi studiili cari omagiazã lingvishtsâlji armânji Th.Capidan, T.Papahagi (shi DDA 1963) shi Matilda Caragiu-Marioteanu (shi DIARO, vol.I, 1997).Unu studiu tsi va adyivâseari easti atselù tsi mutreashti ligâturli lingvistici anamisa di limba armâneascâ shi limba greacâ. Prota oarâ Gustav Meyer la 1894 aflâ 26 zboarâ armâneshtsâ intrati tu limba greacâ shi deapoa G.Murnu la 1901, tu teza a lui di doctoratu tsânutâ Munchen aflâ 155 ahtãri zboarâ, di cari 16 suntu cunuscuti iutsido tu Gârtsii, iara alanti mash tu graiurli gârtseshtsâ ditù Makidunii, Tesalii shi Ipiru. Cându H.Mihãescu u reeditã cartea alù Murnu, la 1977, elu aflâ câ suntu 300 zboarâ armânesahtsâ tu limba greacâ, nai ma multi di eali semnalati cama nâinti di Tache Papahagi tu DDA. N.Saramandu tu recenzia la aestâ reeditari, la 1981, dupu tsi featsi unâ analizâ criticâ, agiunmsi la concluzia câ aestu lexicu dialectalù tu limba greacâ aspuni câ furâ contacte di lungu chiro shi permanenti anamisa di Grets shi di Armânji shi formuleazâ unâ ipotezâ: 'Este posibil ca multe împrumuturi sã fi fost transmise în greacã de cãtre o populatie aromâneascâ bilingvã, ulterior grecizatã' (p.162).

Nica multi potu s-hibâ ascoasi tu miydani ti aestâ carti, cari adunâ studii ditu 1964 pânâ adzâ shi da unâ panoramâ a lucurlui shtiintsificù a prof. N.Saramandu tu armânisticâ shi nu mash (suntu shi studii di folclorù, di balcanisticâ, di limba românâ).

Cafi Armânù cari va u adyivâseascâ aestâ carti va anveatsâ multu ti istoria a noastrâ shi ti limba a noastrâ.

Avemù shi unâ nâdii: poati prof. N. Saramandu - cari li alâgã locurli iu bâneadzâ armânamea, tu Albanii, tu Gârtsii, tu Makidunii, Dobrugea, Bucureshti shi adunâ unâ dealihea yishteari tu arhiva a Institutlui di lingvisticâ di Bucuresti, benzi magnetici ditu anjlji '60 - va aibâ tu umuti s-ascoatâ shi unâ carti cu impresii di calea, cu minduieri ti armânami shi ti limbâ.

1 Aestã cifrâ easti datâ di Capidan, Macedoromânii, 250 shi easti apruchealâ di cama multsâ istorici shi lingvishtsâ: Mihaela Bacu, Vlasis Vlasidis. Nu suntu pânâ tora aflati documenti cari s-u certificâ.

Mariana BARA